

Karpińska, Małgorzata

"Traktat o wieczystym przymierzu między narodami ucywilizowanymi. Konstytucja dla Europy", Wojciech Bogumił Jastrzębowski, oprac. i zarys dziejów myśli pacyfistycznej Franciszka Ramotowska, Warszawa-Łódź 1985 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 77/4, 844-845

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

idąc drogą wolności zblądzi i ostatecznie stali się zdobyczą silniejszych i działających bez skrupułów Rosjan. Łukasiński starał się być dobrym chrześcijanem i pisał, że przebacza wrogom swego narodu. Tenor pamiętnika upoważnia jednak, jak sądzę, do potraktowania tego oświadczenia jako deklaracji. On sam uważał, iż pokojowe współzycie obu narodów nigdy nie będzie możliwe: „Oni [Rosjanie — M.K.] nie mogą zapomnieć niesprawiedliwości wyrządzonej Polakom, i chcieliby cały ród z imieniem zetrzeć z powierzchni ziemi” (s. 108).

Po raz pierwszy wspomnienia Łukasińskiego wydano przeszło ćwierć wieku temu pod redakcją Rafała Gerbera. Edycja ta spotkała się z wieloma krytycznymi uwagami (por. rec. T. Łepkowskiego, PH t. LII, 1961, z. 1). W niniejszym wydaniu uwzględniono zastrzeżenia recenzentów weryfikując i powtórnie redagując tekst. Ciężka choroba prof. Gerbera uniemożliwiła planowaną zmianę wstępu prezentującego osobę autora i losy pamiętnika. Wszystkie zmiany dotyczące weryfikacji tekstu oraz opracowanie przypisów są dziełem Z. Lewinówny. Ona także naniósłła we wstępie nieliczne poprawki uzgodnione ustnie z prof. Gerberem. Tekst pamiętnika uzupełniają aneksy. Znalazły się tu: dziełko Łukasińskiego „Uwagi pewnego oficera nad uznaną potrzebą urządzenia Żydów w naszym kraju”, „Esquisse sur la Maçonnerie Nationale”, „Protokół pierwszego przesłuchania Łukasińskiego”, „Zeznanie Łukasińskiego w Zamościu 17 X 1825 r.” oraz „List Łukasińskiego do generała Leparskiego”.

M.K.

Wojciech Bogumił Jastrzębowski, *Traktat o wieczystym przymierzu między narodami ucywilizowanymi. Konstytucja dla Europy*, opracowanie i zarys dziejów myśli pacyfistycznej Franciszka Ramotowska, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa—Łódź 1985, s. 281.

W okresie wzmózonej aktywności światowych ruchów pacyfistycznych prezentowane teksty spotkają się zapewne z zainteresowaniem. Ich autor W. B. Jastrzębowski (1799—1882) był absolwentem oddziału historii naturalnej Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Warszawskiego. Z chwilą wybuchu powstania listopadowego wstąpił jako ochotnik do Gwardii Narodowej. Uczestniczył w bitwach pod Wawrem i Olszynką Grochowską. Wstrząśnięty okrucieństwem wojny i bezmiarem ludzkich cierpień przygotował „w chwilach wolnych od zatrudnień żołnierskich myśli o wieczystym przymierzu między narodami ucywilizowanymi” (s. 163). Częściowo traktat swój opublikował w „Merkurym” (nr 94, 1831) oraz w broszurce „Konstytucja dla Europy” (Warszawa 21 IV/3 V 1831 r.). Podczas powstania, kiedy najistotniejsza była mobilizacja sił bojowych narodu, dzieło Jastrzębowskiego nie zostało przyjęte zbyt przychylnie. Być może raził także utopijny charakter wielu proponowanych rozwiązań. Potępienie autora i surowy nakaz „wytępienia” broszury przyczyniły się jeszcze bardziej do zapomnienia jego dzieła. Przypomniał je dopiero J. Iwaszkiewicz („Polityka Narodów” t. IX, 1937, z. 4). Obecne wydanie zbiera teksty drukowane już wspólnie autorowi („Konstytucja dla Europy” i „Kilka myśli z Projektu do Konstytucji Europy”) oraz przypomniane przez J. Iwaszkiewicza („Wolne chwile żołnierza polskiego czyli Myśli o wiecznym przymierzu między narodami ucywilizowanymi” wraz z listem do sekretarza Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk). W niniejszej książce publikuje się pisma Jastrzębowskiego nie tylko po polsku,

ale „Wolne chwile żołnierza...” także w przekładzie na angielski, co jest istotne ze względu na zainteresowanie dziełem na Zachodzie (P. Brock).

Fr. Ramotowska opatrzyła wydawnictwo obszernym wstępem, który składa się z czterech części. Pierwsza prezentuje dzieje myśli pacyfistycznej na świecie do połowy XIX w. Dalej autorka prezentuje osobę W. B. Jastrzębowskiemu oraz analizuje przesłanie ideowe zawarte w „Traktacie...”. Dzieło Jastrzębowskiemu zostało tu omówione na szerokim tle współczesnej mu myśli politycznej. Niestety w części tej nie uniknięto powtórzeń. Całość uzupełniają informacje o podstawach edycji oraz jej zasadach. Publikację uzupełniają ilustracje.

M.K.

Sven Jonas Stille, *Podróż do Polski*, przełożyła, wstępem i przypisami opatrzyła Janina Hera, Warszawa 1985, Instytut Wydawniczy PAX, s. 150.

Spoleczeństwo Szwecji zagrożonej ekspansją polityczną Rosji entuzjastycznie przyjęło wybuch powstania listopadowego. Odmienne niż w Niemczech czy we Francji widziano w nim nie tyle zryw przeciw uciskowi i despotyzmowi, co przede wszystkim konflikt narodowy ze znieprawioną Rosją. W opinii szwedzkiej walczącej Królestwo Polskie po raz kolejny stawało się europejskim przedmurzem, tym razem cywilizacji. Zdając sobie sprawę z tych nastrojów społeczeństwa szwedzkiego rząd powstańczy próbował zabiegać o jego czynną pomoc poprzez swego emisariusza Romana hr. Załuskiego. Jego działania były jednak ograniczone niechęcią szwedzkich czynników oficjalnych, zdecydowanie prorosyjskich, uzależnionych dyplomatycznie od sąsiedniego mocarstwa. Mimo tych trudności w „Göteborgs Dagblad” 21 kwietnia 1831 r. ukazało się wezwanie Rządu Polski o pomoc medyczną dla walczącej armii. Odpowiedział nań autor pamiętnika S. J. Stille i dwóch jego kolegów młodych lekarzy — Gustaw Frederik Bergh i Zacharias Frederik Agathon Stenkula.

Pamiętnik S. J. Stillego znany jest historiografii polskiej. Ogłoszony w Szwecji drukiem w 1834 r. dostrzeżony został przez E. Tyszkiewicza („Listy o Szwecji”, Wilno 1846); kilka wzmianek o nim zamieścił K. Ślaski w kompendium o stosunkach kulturalnych polsko-skandynawskich (1977). W historiografii szwedzkiej pisał o autorze A. Nyström (1917).

„Polska przygoda” trzech Szwedów trwała stosunkowo krótko, z Lund wyjechali 6 maja 1831, powrócili 7 listopada t.r. Na terenach objętych powstaniem przebywali cztery miesiące. Prezentowany pamiętnik jest zapisem owej podróży. Autor wspomnienia swe spisał najpewniej w latach 1832—1833, posiłkując się, prowadzonymi na bieżąco podczas pobytu w Polsce, notatkami. W Szwecji wspomnienia wydano w 1834 r. Ich wydaniu przeciwny był jeden z współuczestników wyprawy Stenkula. Trudno powiedzieć czy kierowały nim względy polityczne (wszak rząd i król popierali Rosję) czy też przekonanie o małej ich wartości. Pojawiły się nawet głosy kwestionujące autorstwo Stillego (C. P. Gedda). Mimo tych kłopotów książka ukazała się i została rozchwyтана.

Krótki okres pobytu w Polsce oraz intentywne zajęcia lekarskie w lazarecie Koszar Gwardyjskich spowodowały, iż pamiętnik jest przede wszystkim opisem wrażeń i powierzchownych dość obserwacji. Autor unikał na ogół relacji ze spraw związanych z polityką czy dyplomacją. Przedstawia wydarzenia, których sam był świadkiem.

Powierzchnowość oglądu stała się wielką zaletą pamiętnika, pozwala badać raz jeszcze mechanizmy rodzenia się stereotypów i opinii w zależności od spojrze-